

Työ on demokratisoitava

Kauppatavarasta ekokriisin ratkaisuksi

ISABELLE FERRERAS, DOMINIQUE MÉDA & JULIE BATTILANA

Julkaisemme tässä tarkastetun suomennoksen ”Work: Democratize, Decommodify, Remediate” -manifestista. Arto Laitisen ja Olli Herrasen suomennos julkaistiin alun perin lyhennettynä *Helsingin Sanomissa* 16.5.2020 sekä lyhentämättömänä *Osallisuusmedian* verkkosivulla.

Näin manifestin julkaissut ryhmä kuvaa itseään:

Tämä aloite syntyi toukokuussa 2020 kolmen tutkijan, Isabelle Ferrerasin, Dominique Médan ja Julie Battilanan kynästä. Aloitteen laatijat ovat jo pitkään olleet kiinnostuneita sellaisista demokraattisista ja kestävästä työn tekemisen ja organisoinnin tavoista, jotka eivät perustu osakkeenomistajien voittojen maksimointiin. Aloite syntyi toiveesta löytää helpotusta käynnissä olevaan terveydelliseen, ilmastolliseen, taloudelliseen ja poliittiseen kriisiin, jonka joudumme kohtaamaan keskellä COVID-19 -pandemiaa.

Uudeksi normaaliksi muodostuneen etätönn työskenlytapoja soveltaen tutkijat laativat mielipidekirjoitusluonnoksen, jossa he pohtivat, mitä pandemia on opettanut työelämästä. Tutkijoiden tavoitteena oli myös muotoilla selväsanaisen painokkaasti pandemian tärkein opetus: **on aika demokratisoida yritykset, purkaa työvoiman tavaramuoto ja ennallistaa luonnonympäristö.**

Toukokuun ensimmäisenä päivänä tutkijat ottivat yhteyttä *Le Mondeen*, joka hyväksyi tekstin, mutta lupasi julkaista sen vasta 15 päivää myöhemmin eli toukokuun 16. päivänä. Tutkijat päättivät käyttää odotusajan hyväkseen herättääkseen keskustelua akateemisessa yhteisössä. He lähettivät tekstinsä viidelle muulle naispuoliselle tutkijalle, Julia Cagélle, Lisa Herzogille, Sara Lafuente Hernandezille,

Helene Landemorelle ja Pavlina Tchernevalle, jotka kaikki olivat tutkineet mielipidekirjoituksessa käsiteltyjä ratkaisuja. Nyt tämä kahdeksan naisen ryhmä, joka koostui sosiologian, filosofian, hallinnon, talouden ja politiikan tutkijoista, päätti katsoa, josko joukkoa saisi yhä suurennettua.

Ensin he ottivat yhteyttä lähimpiin kollegoihinsa. Nämä innostuivat ja lupasivat tukensa aloitteelle. Pian yhä lisää tutkijoita lähti mukaan, nyt myös laajemmasta akateemisesta yhteisöstä, ennen kaikkea ympäristötieteistä. Lopulta mielipidekirjoitus levisi yli tieteenalarajojen ja ympäri maailman.

Le Monden edellyttämän kahden viikon odotuksen aikana mielipidekirjoitus keräsi allekirjoituksia yli 5000 tutkijalta yli 700 yliopistosta kaikilta mantereilta. Toukokuun 16. päivänä kirjoitus julkaistiin 43 sanomalehdessä 36 maassa ympäri maailman. Vetoimuksen allekirjoittaneet tutkijat käänsivät kirjoituksen 27 kielelle. Se osoittaa, että akateeminen yhteisö pystyy kuvittelemaan ja havainnollistamaan vaihtoehtoja yhteiskuntien kehitykselle. Juuri nyt, vuonna 2020, tutkijoilla on entistä suurempi velvollisuus auttaa yhteiskuntaa löytämään tie kohti kestävämpää ja demokraattisempaa taloutta.

Esittelyn suomentanut lyhentäen Paula Rauhala

Alkuteksti: <https://democratizingwork.org/background>

* * *

Meneillään olevan kriisin yksi keskeisimpiä opetuksia on, etteivät työtä tekevät ihmiset ole pelkkiä ”resursseja”. He siivoavat sotkumme ja huolehtivat sairaista. He toimittavat ja jakelevat ruoan, lääkkeet ynnä muut välttämättömyydet koteihin ja kauppoihin, joita toiset heistä pyörittävät. Elämämme edellytyksistä COVID-19-pandemian aikana huolehtivat ihmiset ovat toiminnallaan osoittaneet, ettei työhön voi suhtautua vain kauppatarvarana. Päätöksiä ihmisten terveydestä ja kaikkein haavoittuvimpien hoivasta ei voi jättää pelkille markkinavoimille. Tällaiset ratkaisut lisääisivät riskiä eriarvoisuuden karkaamisesta pisteeseen, jossa heikoimmassa asemassa olevien elämästä ei enää huolehdittaisi.

Kuinka tämä sietämätön tilanne voidaan välttää? Osallistamalla työntekijät elämänsä ja tulevaisuuttaan koskeviin päätöksiin työpaikoilla, eli demokratoimalla yritykset. Kiistämällä käsitys, jonka mukaan työtä voi kohdella puhtaana kauppatarvarana, ja takaamalla tarpeellista työtä kaikille kollektiivisilla päätöksillä. Näköpiirissä on, että joudumme kohtaamaan myös jatkossa massiivisia pandemioiden ja ympäristöromahdusten uhkia. Jotta kaikille kansalaisille voitaisiin tässä tilan-

teessa taata ihmisarvon mukainen elämä, tarvitaan näitä strategisia muutoksia. Ne luovat edellytyksiä sille vielä suuremmalle kollektiiviselle ponnistukselle, jota tarvitaan turvaamaan elämämme edellytykset tällä planeetalla.

Miksi demokratisoida työ? Joka aamu ihmisiä nousee sängyistään palvelemaan niitä, jotka voivat jäädä karanteenin suojaan. Ihmiset katsovat peräämme myös öisiin. Heidän työnsä arvo tiivistyy koruttomaan ilmaukseen ”välttämättömän työn tekijät”. Nimitys kuitenkin samalla paljastaa, kuinka kapitalismissa on aina pyritty peittelemään tätä välttämättömyyttä kutsumalla heitä ”ihmisresurssiksi” (*human resource*). Ihmiset *eivät* kuitenkaan ole vain yksi resurssi muiden joukossa. Ilman työvoimansa investoijia ei olisi tuotantoa, palveluita tai yrityksiä.

Myös karanteenissa ihmiset nousevat aamuisin tekemään organisaatioidensa heille osoittamia töitä. Nämä kotiloissakin tehtävät työt voivat venyä yömyöhään. Niille, jotka ajattelevat, ettei työntekijöiden omaehtoiseen ahkeruuteen voi luottaa ja että työt etenevät vain valvonnassa ja kurissa, tämä porukka todistaa aivan muuta. He osoittavat tekemällä töitä kellon ympäri, etteivät työntekijät ole vain yksi sidosryhmä muiden joukossa: heillä on hallussaan työnantajiansa menestyksen avaimet. Yritysten ydin koostuu heistä, mutta siitä huolimatta heiltä on enimmäkseen evätty oikeus päätöksentekoon omaa työpaikkaansa koskien – oikeus, jonka pääomasijoittajat ovat monopolisoineet.

Vastaus kysymykseen, kuinka yritykset ja koko yhteiskunta voisivat jakaa tunnustusta työntekijöidensä kriisiaikojen panoksesta, on demokratia. Toki ansiotasojen välillä ammottava eriarvoisuuskuilu on tukittava ja yleistä tulotasoa pitää nostaa, mutta se ei yksin riitä. Maailmansotien jälkeen naisten yhteiskunnallista panosta ei voinut enää kiistää, ja tämä auttoi heitä voittamaan äänioikeuden itselleen. Nyt on vastaavasti aika antaa työntekijöille ääni.

Työvoimansa sijoittajilla on ollut edustusta työpaikoilla toisen maailmansodan päättymisestä lähtien. Näiden yhteistoimintaneuvostoina (*work councils*) tunnettujen edustuselimien ääni on yritysten hallituksissa kuitenkin parhaimmillaankin heikko. Se on alistettu osakkeenomistajien nimittämille hallituksille. Työneuvostot ovat olleet kykenemättömiä pysäyttämään tai edes hidastamaan omaa etuaan tavoittelevan pääoman hillitöntä kasautumisvauhtia, jonka rooli on yhä keskeisempi ympäristömme tuhoutumisessa. Työntekijöiden edustajille onkin nyt taattava samat valtuudet kuin yritysten hallituksille. Yritysten korkeimman johdon pitäisi nauttia kahden kamarin enemmistön luottamusta: työntekijöiden ja osakkeenomistajien.

Saksassa, Alankomaissa ja Skandinaviassa otettiin toisen maailmansodan jälkeen asteittain käyttöön erilaisia työpaikkakohtaisia yhteistoimintaneuvostojen muotoja (*Mitbestimmung*). Vaikka niiden seurauksena työntekijöiden ääni voimis-

tui, eivät ne vielä synnyttäneet yritysten sisälle todellista kansalaisuutta (*citizenship*). Jopa Yhdysvalloissa, jossa työntekijöiden järjestäytymistä ja ammattiliittojen oikeuksia on merkittävästi tukahdutettu, vaaditaan nyt kasvavassa määrin työvoimansa sijoittajille oikeutta valita määränemistö edustajiaan hallituksiin. Toimitusjohtajan valintaan, keskeisimpiin strategioihin ja voittojen jakoon liittyvät päätökset ovat liian merkittäviä jätettäväksi vain osakkeenomistajille. Oman henkilökohtaisen työn (oman mielen, ruumiin, terveyden – oman ainokaisen elämän) investoinnin pitäisi taata kollektiivinen vahvistus- tai veto-oikeus näihin päätöksiin.

Miksi eroon työstä kauppatavarana? Kriisi on tuonut esille, ettei työhön voi suhtautua vain kauppatavarana. Päätöksiä, jotka vaikuttavat yhteisöihimme syvimmin, ei siis voi jättää puhtaasti markkinamekanismien varaan. Puhdas kannattavuusajattelu on jo vuosia ohjannut terveyssektorin tarvikkeiden ja työpaikkojen tuotantoa, ja nyt pandemia paljastaa, kuinka suuri virhe tämän periaatteen noudattaminen on ollut. Tietyt strategiset ja kollektiiviset tarpeet pitää yksinkertaisesti suojata siltä. Maailmanlaajuisesti lisääntyvä kuolonuhrien määrä muistuttaa hirvittävällä tavalla siitä, miksi joitain asioita ei pitäisi koskaan kohdella hyödykkeinä. Päinvastaista väittävät vaarantavat meidät riskialttiilla ideologiallaan. Kannattavuus on kestävämmän mittatikka, kun arvioidaan terveyttä ja elämän jatkumisen mahdollisuuksia tällä planeetalla.

Työn vapauttaminen käsityksestä, jonka mukaan se on vain kauppatavara, tarkoittaa tiettyjen sektoreiden suojaamista niin sanottujen ”vapaiden markkinoiden” lainalaisuuksilta. Se tarkoittaa myös, että jokaiselle on taattava oikeus työhön ja siitä seuraavaan itsekunnioitukseen. Työtakuu on yksi tapa toteuttaa tämä. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 23. artiklan mukaan jokaisella on oikeus työhön. Työtakuu ei ainoastaan tarjoaisi jokaiselle kansalaiselle pääsyä arvokkaaseen työhön, vaan se myös kehittäisi kykyämme vastata kollektiivisesti moniin tällä hetkellä painaviin ympäristöä ja yhteiskuntaa koskeviin haasteisiin. Työtakuu mahdollistaisi sen, että hallitukset – paikallisyhteisöjen välityksellä – voisivat samanaikaisesti tarjota ihmisarvoista työtä ja taistella ympäristön romahdusta vastaan.

Työttömyyden lisääntyessä räjähdysmäisesti ympäri maailman työtakuuohjelmilla voisi olla keskeinen rooli demokraattisten yhteiskuntiemme sosiaalisen, taloudellisen ja ympäristön tasapainon turvaamisessa. Euroopan unionin tulisi sisällyttää ne *Green Deal* ympäristöohjelmaansa. Euroopan keskuspankin tehtävää pitäisi tarkistaa suuntaan, joka mahdollistaisi työtakuuohjelmien rahoituksen. Jos EKP mahdollistaisi tämän selviytymisemme kannalta elintärkeän tehtävän, oikeuttaisi se asemansa jokaisen EU-kansalaisen silmissä. Vastasyklisenä ratkaisuu-

na häämöttävään työttömyyspommiin työtakuuohjelmilla olisi keskeinen panos EU:n menestykselle.

Ympäristön korjaaminen. Tähän kriisiin ei pitäisi reagoida yhtä naiivisti kuin vuoden 2008 taluskriisiin. Tuolloin pelastettaville pankeille pidettiin rajatonta, julkista velkaa paisuttanutta piikkiä auki, eikä vastineeksi vaadittu mitään. Jos hallitukset nyt pelastavat yritykset kriisistä, on yritysten puolestaan vastattava demokratian perusvaatimukseen. Koska hallitukset palvelevat demokraattisia yhteiskuntia ja edellyttävät demokratiaa, ja koska eloonjäämisemme tällä planeetalla on hallitusten vastuulla, on niiden yrityksille tarjoaman avun oltava ehdollista: yritysten on muutettava käyttäytymistään. Tiukkojen ympäristöstandardien noudattamisen lisäksi niitä on vaadittava täyttämään tietyt demokraattisen sisäisen hallinnon ehdot.

Demokraattisesti johdetut yritykset ovat parhaita johtamaan onnistunutta korjausliikettä ympäristötuhon tieltä ympäristön toipumisen ja uudistumisen tielle. Ratkaisevia päätöksiä tehtäessä on työvoimaansa investoivien äänen kuuluttava niissä yhtä voimakkaana kuin pääomasijoittajien. On jo aivan riittävän monta kertaa nähty mitä tapahtuu, kun työvoima, planeetta ja pääoman hyödyt asetetaan nykyisessä järjestelmässä vastakkain: työvoima ja planeetta häviävät aina.

Cambridgen yliopiston tekniikan alan tutkijoiden ansiosta tiedämme, että ”säävutettävissä olevilla suunnittelumuutoksilla” voitaisiin energiankulutusta vähentää maailmalaajuisesti 73 prosenttia (Cullen, Allwood & Borgstein, *Environmental Science & Technology* 2011, 45(4), 1711–1718). Nuo muutokset ovat kuitenkin työvoimaintensiivisiä ja niiden toteuttaminen maksaa usein lyhyellä tähtäimellä enemmän kuin vanhaan tapaan jatkaminen. Jos yrityksiä ohjaa puhdas voiton tahkoaminen pääomasijoittajilleen ja halpaa energiaa on tarjolla, miksi tehdä muutoksia? Siirtymävaiheen haasteista huolimatta jotkut yhteiskunnallisemmat ja osuuskuntamuotoiset yritykset ovat kuitenkin jo osoittaneet positiivista muutospotentiaalia. Samalla kun ne kehittävät sisäisiä demokraattisia hallintomalleja, niitä ohjaavat taloudelliset, yhteiskunnalliset ja luonnonsuojelulliset hybriditavoitteet.

Itsemme huijaamisen aika on ohi: useimpia pääomasijoittajia ei lähtökohtaisesti kiinnosta työnsä investoijien ihmisarvo, eivätkä he tule johtamaan kamppailua ympäristökatastrofia vastaan. **Onneksi on toinenkin vaihtoehto: demokratisoidaan työ, lakkautetaan sen käsittely kauppatavarana ja lopetetaan ihmisten kohtelu resurssina, jotta voimme yhdessä keskittyä säilyttämään elämän tällä planeetalla.**

*Suomentaneet Arto Laitinen (Tampereen yliopisto)
& Olli Herranen (Tampereen yliopisto)*